

Herrarne på Ekolsund. Platser i Upplands-Bro beskrivs

Roman från medlet af förra århundradet af
författaren till Törnrosens bok Stockholm 1847
Nya svenska Parnassen Bibliotek för Sveriges romanlitteratur
Häft 33 (del 2), 40 (del 3) IV. Herrarne på Ekolsund

Urval och kommentarer av Börje Sandén
I Carl Jonas Love Almquists roman beskrivs ett flertal platser i Upplands-Bro
Den finns i nytgåva att låna på kommunens bibliotek

Fyra bröder Thott vill komma i besittning av Ekolsund, som tidigare ägts av släkten Tott (obs stavningen). Åke Tott, Gustav Adolfs "snöplog", hade fått det i förläning, men i slutet på 1600-talet (1684) måste det återlämnas till staten, som senare förlänade det till den blivande kungen Fredrik I, gift med Karl XII:s syster.

Romanen utspelar sig vid den tiden då riksgrevinnan Hedvig Taube bor på Ekolsund. Bakom hennes fina titel - egentligen "romersk riksgrevinna" - döljer sig det faktum att hon var Fredriks älskarinna och mor till flera av hans barn. Hon var förövrigt Sveriges första regelrätta mätress enligt utländskt mönster. Typiskt för den tidens tänkesätt var att den allmänna oviljan till mätressförhållandet inte riktade sig mot kungen utan mot den vackra hovdamen och hennes far.

Det är när Almquist spinner intrigen om hur bröderna med hjälp av olika kvinnor vill komma i besittning av Ekolsund, som våra trakter kommer på tal.

Almquist är väl lokaliserad i Upplands-Bro - det har han vista även i boken Målaren - eftersom föräldrarhemmet var Antuna i Rotebro och trakterna däromkring varit den geografiska medelpunkten för hans skildringar.

I tredje bandet av romanen far de fyra bröderna på stora landsvägen fram genom Kungsängen och Bro, och eftersom Almquist är känd för att ge verklighetstrognas miljöskildringar i sina berättelser, är det med stort intresse vi läser om färden genom Upplands-Bro.

Först passeras Stäkets färja - en av landets viktigaste (*enl En vägbook för Uppsala län, 1937*) och sedan far man "den romantiska vägen förbi ruinerna av det gamla slottet, och lemnar hela ön vid slutet af en ansenlig backe, stupande rätt utföret till ett smalt sund, Ryssgrafven, hvilket likväl på det ställe, der vägen framgår blifvit igenfyldt, så att Stäkesholmen här egentligen sammanhänger med Näslandet, och således icke är en ö. På andra sidan om Ryssgrafven höjer sig landet åter och vägen bildar en backe, motsvarande den förut omtalade på Stäkessidan, ehuru något mindre.

När man reser fram här i månljus om natten, har man en ovanligt skön utsigt öfver den mellan de begge höga landen inneslutna viken, hvilken vidgar sig till en stor och bred sjö, utgörande en del af Mälaren. (Men denna utsigts skönhet är dock blandad med mycken hemskhet)"

s. 13.

"Efter en stund befann man sig i den fruktansvärda branten, der vägen (från Näslandet löper ned mot det smala vatten, der, efter fornsagan, Ryssarne grävt sig genom landtungan, för att slippa ut från Skarfven, der de varit uppe mot Sigtuna, härjat och bränt. "

s. 23. Aspviks kvarn.

"Man kom efter en liten obetydlig fart till Aspviks mjölkvarn, och saknade inte känslor för det storartade, att här finna sjelfva den gigantiska vatturännan, som drifver stora hjulet, gå rakt öfver landsvägen, så att man åker icke mindre än under rännan. Man får ett begär att huka ned hufvudet, hvilket likväl alls icke behöfves. Men sedan man väl kommit igenom, ser man alltid på hvarann, i fall man åker två i bredd; och det slår sällan felt, att ett litet småleende beledsagar blicken, liksom med antydning, att någonting farligt nyss blifvit öfversändet."

"... och man fortfor att färdas i all ro. Man kom framåt Bro, och åkte redan genom den märkvärdiga grinden, der det stora gärdet vidtager, som, om det icke ligger under Brogård sjelf, dock tillhör Härnevi. Utsigterna vore nu flacka; men vägen blev så jemn och ypperlig, att man kunde åka med ilande fart.

Gärdena toga slut, och man kom in på Allmanningen bortom Stora Ullevi. Det började nu bliva som mörkast; de höga furuträden på den vidsträckta, graftysta Allmanningen reste sina mäktiga toppar mot natthimmelen, likt jättar; ....

'Denna del af vägen är hemsk, den har alltid förefallit mig ryslig' sade den obekanta frun hviskande till Robert Augustin.

s. 30. Warpsundet.

" 'Det går en underbar saga om Warpsundet, vidtog fru Parmenter, och denna hörde jag ofta talas om som barn. När man står dernere, och skådar midt öfver sjön åt öster, har man för sig ett gammalt herresäte: Nyborg.....

'Det var en ung fröken, som växte upp på Nyborg, det var i kung Carl XII:s tid. ... och den olyckliga sköna flickan från Nyborg, hvarom jag talar, föll en natt, vid högt månsken, i vattnet som löper mellan de tvenne sjöarne der nere, just hvarest bron nu går. Men då var der en färja. Den tiden brukade man mycken Tyska i landet, hvilket också ej ännu är aflagdt; så att man sade werfen och värpen för kasta'

Nå, säger man icke ännu notvarp, då man talar om notkast, eller utkastad not?

.... Men deraf kom, ville jag nämna, att sundet, der Nyborgs fröken blifvit nedkastad - eller om hon kastat sig sjelf, det viste ingen rätt: - fick namn af Warpsundet"

s. 44.

"Men se hvilken ruin der står till venster. Det är efter Stäkes gamla slott. ... Och detta är då en ruin ?... Det är en ruin, så pass bras som det fattiga Sverige kan hafva.

s. 50. Dalkarlsbacken/Ryssgraven

"Vi nalkas den långa backen. Som slutar hela Stäksön? Der nere är ju Ryssgrafven, eller mins jag orätt? ... Det här är en rysansvärd utförbacke. Du är väl icke rädd att åka, tycker du vägen ser förskräcklig ut, min vän?

.... Nu stötte vagnen emot. bron, som går öfver - vad heter det nu? är det icke sjelfva Ryssgrafven? Här... skulle andra än Ryssar kunna begravas, om man körde en smula på sned, kom i vattnet och dränkte sig.

..... Är det då endast Ryssar, som åkt omkull och begravit sig på denna plats?

Min Gud, Tage, hvar är du hemma i din Svenska historia?

Vet du icke, att detta märkvärdiga ställe har sitt namn deraf, att Ryssarne grävt sig ut härigenom en gång i forntiden ?.....

Men varför höll Ryssarna på något så enfaldigt, som att gå och gräva i Mälaren? Vilken fråga! Det är till att vara kammarjunkare. Minns du inte att ryssarna flydde och ingen annan utväg fann än att gräva sig ut här.

Flydde ryssarna? Det var galant. Hvem flydde de för?

-- För oss, vet jag.

-- Det tycker jag om dem för! (nyligen hade ju I stället svenskarna flytt för ryssarna i kriget mot Ryssland 1741.42

Men se nu hafva vi en stor backe på andra sidan igen; och här skola vi upp? .... Tror du icke, att vi böra stiga ur och gå i denna backe?

s. 57. Tibble

Nu hade hästarna pustat ut i backen. Man åkte utan alla svårigheter vägen fram, förbi Näs' kyrka, och så till Tibble;

(Sällskapet tvingas vänta på hästar, eftersom beställningstiden varit för knapp, värdshusvärden säger att han enligt lagen skall få 6 timmar på sig att skaffa hästar, "Låt oss då stiga in på det trefliga Tibble ..."

s. 59. Lennartsnäs

... skulle taga de begge befintliga hästarna, och göra en liten sidoresa ned till Linnarsnäs

s. 60

Vid sjelfva Tibble kunde man just icke kalla det vackert ... Man kände väl det stora och ståtliga Granhammar till namnet; man kunde hafva känt lust att promenera dit, men fick snart veta, att det låg alldeles för långt från Tibble.

s, 61. Ekhammar/Syltan

"Vill mina herrskaper taga sig en liten förströelse under tiden, så vet jag nog, med förlof sagdt, att de helst vilja uppsöka löflunder. Men kring Tibble ligga mest åkergården, hvilket vi bönder mycket värdera; så jag begriper icke, om ej herrskaperna skulle vilja spatsera nedåt Syltan till, eller åt Ekhammar, som man har der (han pekade åt motsatt håll).

s. 89

Man tillryggalade vägen mellan Tibble och Gran ganska raskt; hästarna voro goda.